

נראים לא רע, רק קצת בודדים

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מצאה שתוחלת החיים במחוז ירושלים היא הגבוהה ביותר בארץ, ושיעור ההתאבדות הוא הנמוך ביותר. טור הדש

במושבה הגרמנית, ירושלים. אפילו זקנת קלה לא תוכל לקלקל צילום: איל סאמו

חיים. כמיוחד של נשים זקנות. אני כבר די קרובה למוצע הזה, ואני מתכוונת לעבור אותה, לא בעזרת השם אלא בעזרת שימוש במערכות השירותים היטות שעמדת כיום לרשותן של נשים זקנות.

לסטטיסטיקה מצאה שתוחלת החיים במחוז ירושלים היא הגבוהה ביותר בארץ: ממוצע של 80.1 שנים (לנשים 81.8), זאת למרות הדמה הסוציאקונומית הלא גבוהה וצפיפות הייור של חלק ניכר מהתושבים (בדרך כלל רמה גבוהה מקטיגה את תוחלת החיים). היא גם מצאה ששיעור ההתאבדות באזור ירושלים הוא הנמוך ביותר בארץ. תאמינו או לא, אבל יש לזה קשר עם מקומם של חדרים באוכלוסייה הירושלמית (את הערים תושבי מוזרח העיר הלשכה לסטטיסטיקה לא כללה במחקר). תאמינו או לא, אבל בכל קבוצה אתנית או תרבותית יש כל מיני בני אדם – טובים ורעים, מיפשים וכחמים, מעונים וגסים, קמצנים ונדיבים, אלימים וסובלניים. אפילו בין חדרים הכי חרדים (אני מכירה כמה, ואני מכירה גם כמה ליברלים שנשמי עים פנאטיים כשהם מדברים על מתנחלים ועל רתיסו, אני חושבת שירושלים היא העיר המעניינת ביותר בארץ, הוקא בגלל האוכי לוסייה הכליכך לא אוידיה שלה.

מוענים ש'חרזתים משתלטים על ירד שלים'. המצב פשוט: לרתיים יותר חשוב לגור בירושלים מאשר לאנשים לא רתיים. הילדים והנכדים שלהם נשארים לגור בעיר הזאת, מקימים משפחות גדולות, מייסדים בתי כנסת, בתי ספר, מרכזים קהילתיים. יש בירושלים קבוצה שלמה של אנשים זקנים משכילים שבניהם ונכדיהם נטשו את ירושלים. חלק מהם פורפוסורים ברימוס, הפאסי, אמנים, מרענים – אנשים שהגיעו לירושלים בנעוריהם ללמוד באוניברסיטה העברית, שהיתה או האוניברסיטה היהודית בארץ, אני פוגשת אותם בקונצרטים של מוסיקה קלאית – סית – יש בירושלים היצע מרהים של קונצ'רטים – הם נראים לא רע, רק קצת בודדים. ירושלים התרגלה להיות בודדת, מיוחדת, לא לגמרי ישראלית. נזמך לי להודקו בעיר הזאת.

לחיות אשה, להודקו ולגור בירושלים – זה נשמע כמו מתכון לאסת. אבל תוך שאני מקיימת את כל השלושה אני מופתעת לגלות איזה מול יש לי שזה קורה עכשיו. בתוך מוזות המחאה הפמיניסטית כראי אוילי לעצור רגע ולהודות שכיום חיות של נשים בישראל בכלל, ונשים זקנות כפרט, גם בעלות הכנסה נמוכה, הם טובים יותר בה משויו חיות של אמתינו וסבתותינו. זה נכון במיוחד לנשים שעברו ומקבלות קצבת זקנה – פנסיה בלעז – הכסף המופלא הזה שנכנס כל חודש לנכס בלי צורך לקום מדי בקור לעבודה. עם הכסף הזה, יחד עם קצבת הכיסוח הלאומי, אפשר לאכול, לגור, לבלות, ללמוד, לנסוע ולהינות מחיים אם רק יודעים איך לקנות במקום ובזמן הנכון – בשוק, באינטרנט, במבצעים הנחות לגיל הזהב, בחי וזרח גנדליות של תזמורות, כבתיסי טיסה מוחלים – אפשריות אמתינו וסבתותינו לא חלמו עליהן.

אפשר לעשות זאת עם תכרות או לבד; פשוט מודים לראות את כל הנשים הזקנות האלה שמתגונבות להן בעולם, מטיילות, הולכות למוזיאונים, מתגודדות כאכסניות נוער מטופחות והייתי לאחדנה באחת כואת בווינה, בקור של מינס 5, נסעתי לראות את תערוכת הצורים של ברויגל. הכל בגלל רשימה של חדר בודדישוו שהתפרסמה בעיר-הכל הזה.

הכל טוב ויפה, אבל למה בירושלים? העיר הזאת שמלאה חדרים וערכים, שאין בה יש ולא נדך ואומרים שהיא לא נקיה, העיר הזקנה והחונקת שאין בה שום הדגשת הפש? ולא גביר אף מלה על ראש העיר החדש: מי יודע לאן העברים יירדו?

שוב, היה נזמד אילו היה בירושלים יש או נהי, אבל לעומת זאת, את האוויר של ירושלים שום ראש עיר לא יצליח לקלקל. כשהאוויר הזה נכנס לך לריאות הוא עושה אותך קליל ומאושר, אפילו באמצע החורף. ירושלים היא עיר עם אופי, עיר עם סגן, נוו, מסוככת אבל אצילה, זקנה וגאוותנית אבל עדינה ומיוחדת. את היופי המיוחד של בנייני האבן ועל העצים העתיקים במסכה הגרמנית והיוונית ואת הקסם של שכונת

עין כרם אפילו רכבת קלה (בקרוב?) לא תוכל לקלקל. גם את הטילת החדשה המך סיטה, שהוקמה על פסי הרכבת בין המושבה הגרמנית לאצטדיון קולקו, אי אפשר לקלקל. מוכרר עד ערב היא מלאה מטיילים, רצים, רוכבי אופניים, מטיילי כלבים, צוערי הליכה נורדית – מה לא. ועל הטילת של אר-מוז נהניב לא רבד מחשש לעין הדע. משם מוז לראות את הנחף היפה ביותר בעולם. אני הולכת לשם כמתיי לראות את פריחת החצבים, ובשאר ימות השנה סתם כדי להי רגיש גבוהה.

לפעמים אני גם הולכת דרך שדרת גו הפעמוו, שסוף סוף הצמיחה אפיריון ארוך, קפס פרחים, מתוך עמידיה הגבוהים ות-

עין כרם אפילו רכבת קלה (בקרוב?) לא תוכל לקלקל. גם את הטילת החדשה המך סיטה, שהוקמה על פסי הרכבת בין המושבה הגרמנית לאצטדיון קולקו, אי אפשר לקלקל. מוכרר עד ערב היא מלאה מטיילים, רצים, רוכבי אופניים, מטיילי כלבים, צוערי הליכה נורדית – מה לא. ועל הטילת של אר-מוז נהניב לא רבד מחשש לעין הדע. משם מוז לראות את הנחף היפה ביותר בעולם. אני הולכת לשם כמתיי לראות את פריחת החצבים, ובשאר ימות השנה סתם כדי להי רגיש גבוהה.

לפעמים אני גם הולכת דרך שדרת גו הפעמוו, שסוף סוף הצמיחה אפיריון ארוך, קפס פרחים, מתוך עמידיה הגבוהים ות-

עין כרם אפילו רכבת קלה לא תוכל לקלקל צילום: איל סאמו

מיר, לפעמים בשעות קצת מוזרות, אפשר לראות שם נעיים פלסטינים משחקים כדור רסל ומעשנים נרגילות וגם משפחות פל-סטיניות עושות פינגיק, הילדים משחקים במתקנים יחד עם ילדי משפחות חרדיות. בקיץ אפשר לראות את המחזה היהי ילדים פלסטינים וחרדים חצי ערומים משכשכים יחד בבויכה העגולה שמעליה יש פסלי מתכת של חיות בכניסה לשרדה המכילה למשכנת שאנבים.

כן, בירושלים יש כוכב. אפילו בחו הסטגוני של שוק מתנה יורה יש כוכב. אבל זהו כוכב של תבונה, של יישוב הדעת. יש בני ירושלים, במיוחד באזור המרכז, אויודת שלווה אירופית, אם תסלחו לי, וזה תרם לאיכות

זקנה אחת היתה בירושלים |
חמוטל בר-יוסף

15.2.19

הנשיקה

תשע וחצי, בקור אכזרי של ערב ינואר ירד-
שלמי, צעתי בכיוון הסינמסק. הלכתי
להחליף סרטי רדיו-ירד בספריית האוזן הש-
לישית הממוקמת בקומת המרתף של הבניין, מתחת
לאולמות הקרנה. עליתי על הגשר הגותן מעל דרך
חברון, גשר שבנה כדי להפסיק את הטירוף של
הולכי רגל המנסים לחצות את הכביש הזה, אך הוא
גם נקודת תצפית נהדרת לנוף של בריכת המלח.
חזמת העיר העתיקה, בקעת עיר דוד - בלילה זה
נראה כמו ים שחור מלא אוביות פאר חוגגות. כמי
קום הגשר עמדה חבורת נערים כבני שתיים-עשרה
שלוש-עשרה, מוכרבלים כמעילי רוח, חבושים כובי
עי צמר, אחורים מהם מעשנים. כשהתקרבת שמעתי
שום מברברים ביניהם בערבית. כשהלפתי על פניהם
ניפנפתי כאמצעי כלפי הסיגוריה, ניבעתי בראשי
ימינה ושמאלה ואמרתי כמעט בלחש: לא, לא טוב.
ירדתי מוגשר ופניתי אל המעלית כדי לרדת אל
מסמח הבנייה של הסינמסק. לפני שדלת המעלית
נסגרה נדחק אל תוכה אחר מתנערים, ומישו מהם
צעק לעברי: "הוא מחבל! הוא מחבל!" לא היה עליו
שום סימן שהוא יכול להיות מחבל, ולכן פשוט לא
הגבתי. בעוד המעלית עושה את דרכה למטה שא-
לתי אותה: "שו אסק?" - "עבראללה", הוא אמר.
"אנא חמוטל", אמרתי. יצאנו מתמעלית וחבורה
חיכתה לנו למטה. אחד מתנערים ניגש אלי והשיט
לי את ידו. הישטתי את ידי והנחתי אותה בידו. הוא
נחץ אלי ונישק את לחיי. קל היה לחוש שרק לפני
זמן קצר הוא התחיל להתגלה. "שוקרן", אמרתי,
והגשתי כאילו קיבלתי נשיקה מתגבר שלי.

פלא עצי השקד

22.2.19

// איני אוהבת את כל העצים שווה", כתבה זלדה, ואני לא בטוחה שהיא התכוונה רק לעצים. יש כאלה שאוהבים כל מה שצומח, כל מה שירוק, גם עשבים שוטים. אני יכולה לומר שלא כל העצים בירושלים גורמים לי אושר. יש אחד שאני כמעט שונאת, קוראים לו אלנטוס, והשנאה שלי אליו, כמו כל השנאות, נובעת מפחד: עץ אלנטוס אחד מסוגל להצמיח אפילו מבין סדקי מדרכות ג'ונגל של אלנטוסים קטנים וגדולים במהירות שלא תיאמן, והסיכוי להיפטר מהם הוא רק לעקור אותם כשהם עוד באינם הגדולים הם שורשיים לעד, גם אם תנסו להם את הנזע.

אבל יש עצים שגורמים לי אושר ממש, אושר גדול, ואפשר לומר שהם מכריחים אותי להיות מאושרת. גל של אושר תוקף אותי למראה כל הנשירים כשהם פורחים – תפוח, שזיף, דובדבן, אבל יותר מכולם למראה עץ השקד, הלא הוא השקדייה. מרחוק, במיוחד כשהראייה כבר לא מה שהייתה, היא נראית כמו סוכריית צמר גפן ענקית שתמיד, לפחות כל עוד לא הרשו לי אותה, נראתה לי מופלאה. מי שנוסע בכביש לירושלים או בחזרה יראה אותן עומד רות בשורה – נערות שהתלבשו בשמלת כלה והן מחכות לחתן, ואם זה אחרי הגשם הן גם ערויות תכשיטים נוצצים, עומדות שם, מסמיקות ודערדות מקור ומהתרגשות. לא לכולן שמלות באותו צבע – יש מהן לבנות, יש ודרדרות ויש חודות ממש, והבדלי הגוונים הללו מרגשים ומסעירים דווקא משום שהם כרומטיים ולא צפויים, כמו המוסיקה של באך. עוד יותר מקרוב אפשר לראות את האיריאה של העריגות ככל פרה, ואת הדבורים השעירות מטיילות בה מסוממות מהצוף ומחזית.

אני יודעת שלא רק בירושלים יש שקדיות. יש גם בנחל ראש פינה בנחל יבנאל, ביער אלער, בנאות קרומים ואילי בעוד מקומות, אבל רק בירושלים שקדיות ענקיות צומחות בלב עיר הבירה, בחצרות של בתים פרטיים ושל מוסדות, כך שאין צורך לנסוע לטייל כדי לראות את הפלא, ובעצם אי אפשר לצאת מן הבית בלי לראות אותו. אפשר, כמובן, גם לנסוע לעין כרם או לסי טף כדי לראות חורשות שלמות של שקדיות פורחות, אבל מי שגר במושבה הגרמנית כמוני רואה אותן מרצונו או שלא מרצונו.

או ככה: יש אחת מדהימה שנופה השמימי נגלה מאחורי החומה של בית הקברות הטמפלרי ברחוב עמק רפאים 41, שהוקם בשנת 1878 ויש בו, בין השאר, מצבה לזכר 47 חיילים טמפלרים שנהרגו במלחמת העולם הראשונה. שקדייה ענקית אחת מציצה מזווית החומה של מה שהיה בית החולים הגסן לחולי צרעת, שהוקם בשנת 1882 (לאחר שבית החולים שנבנה מול בריכת ממילא ב-1867 ביוזמת הברון והברונית פקנבריןק אשרדן לא היה מספיק) וכיום הוא מרכז לעיצוב, מדיה וטכנולוגיה ברחוב גדליהו אלון 14.

עוד עץ שקדייה נפלא מציץ מאחורי החומה של גינת מזיאן הטבע, שנהר פכה בשנים האחרונות למרכז קהילתי חילוני. היא שוכנת למרגלות בניין המזיאן, לשעבר Villa Dekkan, שהוקמה בשנות השישים של המאה ה-19 על ידי ארמני עשיר בשם לורוס פול מרגוזיאן ושמה לקוח מאזור בהודו שם הוא עשה עסקים. יש עץ שקד בפינת הרחובות הילרסהיימר ורחל אמנו, ועוד אחד ברחוב גרין בירידה לרחוב דוד דוד דודשיו. שם הרחוב הזה שמבלבל נהגי מוניות הוא שם ספרו של ר' אייזיק הירש רייס בחמישה כרכים שהופיע בווינה בשנים 1871-1891, והוא "ספר רברי הימים לתורה שבעל פה עם קורות סר פריה וספריה", ובמלים אחרות: ספר שמחזיר לתורה שבעל פה את כבודה האבוד בעיני אנשי ההשכלה הגרמנית.

יש עץ שקד נהדר בחצר של יד ידית המשוררת המשולה רבקה מרים, שמגדלת רלת בחצר גם תרנגולות ולאחת מהן קוראים הינדה'לה: לא זוכרת מה שמן של האחרות, ובתוך הבית היא מגדלת כלבים חתולה שחיים יחד בשלום מעורר קנאה. גם בחצרי שלי שתלתי לפני כעשר שנים עץ שקד ומרי שנה הוא מכריח אותי להיות מאושרת בפריחתו היפהפייה. החצר שלי צפונית ולכן השקד שלי פורח אחרון, אחרי ששאר השקדיות כמלוא פריחתן. זה גם מכריח אותי להיות סבלנית. בלי סבלנות אי אפשר לאהוב את עצי ירושלים, ולא רק אותם.

ספרים מיותרים

כיום של ששת סדרי המשנה בעדיכחו של הנוך אלבק? והתלמוד בידיש מהדורת לונרן 1922? ומה עם כל ספרי הילדים – לתת להם להעלות אבק עד שייוולדו לי נינים?

ובכן, הפתרון לספרי קודש (כולל הקונקורדנציה) הוא פשוט: על הספסל בחצר בית הכנסת שבמעלה הרחוב. בירושלים יש בכל רחוב הנות מכולת ובית כנסת אחד לפחות, ולרוב בתי הכנסת יש חצר עם ספסל. ספרי הקודש שהנחתי על הספסל ברחוב שלי נעלמו במהירות רבה יותר מהביטנים שאני מניחה במתקן ההאכלה לציפורים בחצרי.

אני יכולה לראות את האנשים שמגיעים לבית הכנסת הזה עוברים ברחוב שלי בשעת בוקר מוקדמת ובמיוחד בשבת בבוקר. בשבת ירושלים נראית רתית משום שמתפללי בית הכנסת יוצאים לרחובות כאשר החי' לונים נשארים בבית או יוצאים לטייל בטבע. בעיני הלבוש, ובעיקר הכובעים של הנשים, מעידים על השקעה ומחשבה אישית רבה, והכיפית הסרוגות הן תרבות עממית ישראלית עשירה, מקודית לגמרי. אני לא מצפה מאנשים חתיים להיות מלאכים ואיני מתאכזבת לגלות שיש בהם פנמים, אבל אני מכבדת את המשמעת העצמית המתחייבת מאורח החיים שלהם, את הרצון שלהם ללמוד ואת השאיפה שלהם להיות צדיקים ככל האפשר. האנשים האלה לקחו את הספרים שה נחתי על הספסל בבית הכנסת ברחוב שלי.

ספרים אחרים אני מכניסה לעגלת הקניות וצועדת לכיוון פסי תרכבת שנהפכו לטיילת. בפינת רחוב הרכבת ורחוב מסריק ניצבות שתי סככות בצורת האות ר"ש שמי רפיהן עמוסי ספרים בעברית ובאנגלית וכינייהן ספסל. אני עוברת שם לפעמים בשעות הבוקר ורואה אנשים נעצרים, מעיינים בספרים, לוקחים אחר או שניים. אחרים מחזיקים בידם ילך בדרך לבית הספר או לגן, והם מסתכלים בספר יחד אתו למרות לחץ הזמן. בשבת אודי הצהריים יש שם אנשים רבים במיוחד, אחרים מהם יושבים על ספסלים סמוכים וקר ראים. יפה לשמוע את השפות השונות שהם מדברים – עב' רית, רוסית, אנגלית, צרפתית. מישו מהם ייקח את הספרים שהבאתי.

ספרי שירה אני מביאה למקום שבו אני נוהגת לקנות צמחים ודשנים לגינתי, המשתלה של חוות הנוער הציוני – בית ספר ופנימייה שהוקמו בשנת 1949 ככפר נוער לילדים פליטי שואה (שם למד אהרון אפלפלד בנעוריו) במטרה להכשיר אותם לחיי חקלאות. כיום לומדים שם מקי צועות שונים, כולל גנות, בני נוער שהוריהם הגיעו בעיקר מרוסיה ומאתיופיה, וחלק מהם אף עושים עבודות מחקר במסגרת הלימודים. אחד המדריכים שלהם הוא מנהל המשתלה, המשורר רידו (ש. רידובסי קי), איש גבוה, רחב כתפיים ורחב לב, שעל שאלתי "מה שלומך?" עונה בדרך כלל "החיים יפות". באולם המכירות הקטן של המשתלה יש שני מרפצים עם ספרים, ושם אני מניחה ספרי שירה לא נחוצים, שלא אקרא לעולם. כשאני נזכרת איך קניתי את ספרי השירה הראשונים שלי ("אוחזות ענף שקד" של יצחק שלו היה הראשון), כשהייתי בכיתה י"ד בכסף שהרווחתי משיעורים פרטיים ברקוק לילדים בכיתה ט"ח, אני יודעת שלהם, לספרי השירה האלה – והרי שירה היא בבת עיני – אני גורמת את העלבון הגדול שמכולם.

ותר קל לשוחח עם הברים על ההתלבטות בין בתי אבות שונים להחיים הזקנים או אפילו מה לעשות עם חיית מחמד בשנת הש' בתון, מאשר בשאלה היכן נכון ומתאים להניח ספרים שאין ולא יהיה בהם צורך. אני נוהגת להיפרד מבגדים ומספרים שלא השתמתי שתי בהם במשך עשר השנים האחרונות מתוך עיקרון שניסח ביאליק בשיר "גבעולי אשתקד". "הנובלות ילחכו עפר ותח'נה הקריאות", כלומר שכדי להמשיך לצמוח נחוץ לפעמים להיפרד מן העבר, ויש בזה אכזריות מסוימת. האינטרנט הפך ספרים רבים לגבעולי אשתקד. ובכן, באיזה מקום בירושלים אפשר לנצח משלושים ושניים הכרכים של האנציקלופדיה העברית? האנציקלופדיה הזאת שהכרך הראשון שלה – מהאות אל"ף ועד "אוסטרליה" – הגיע בשנת 1949 לביתנו כש'

ספריה ציבורית בפארק המסילה בירושלים. עלבון גדול צילום: אמיל סלמן

עדין לא היה בו ארון ספרים, והספרים היו מונחים על מרפי קרשים או מתחת למיטות מכוסים בשמיכה צבאית, ובארוחת הבוקר אכלנו חביי תה מאבקת כיצים ונקניק שהגיע כתבילה מאמריקה. היא עמדה במדף המרכזי הגבוה של ארון הספרים בעל דלתות הזוכיות והיתה האורים והתומים בשאלות גורליות כגון: באיזו עיר נולד דוד בן גוריון ("הורי מפלוינסק" היה טיעון מנצח בוויכוח)? באיזו שפה ריכרו האטרוסקים? מה הם תנאי האקלים בבירוביג'אן? את כל זה אפשר למצוא בקלות רבה יותר באינטרנט.

והיכן אני את הקונקורדנציה המפוארת של מנדלסקי, שהריבוע האדום המוקף בזהב על שדרת כריכתו השחורה נראה בעיני כמו סמל של בית מלוכה כשתקשיתי לשאת אותו, כה כבד הוא היה, להביא אותו לאבי שהכין את השיעור למחר? באיזו יראת קודש נשאתי אותה היא היה הסמכות העליונה באשר לכל מלה וביטוי בתנ"ך, הספר שמטננו למרתי לכתוב בשיטת "ועכשיו העתיקי נא את פרק אל"ף בתהלים בכתב יפה". ואני העתקתי הכל, כולל סימני טעמי הנגינה. והאטלסים של בראוור? ולוחות השמות והפעלים של ברקליז והכר'

בשמחה ובטוב לבב

הידורים ודקרוקים סביב פסוק מהתורה בחנות "מחסני חשמל" באזור התעשייה של תלפיות

סניף "מחסני חשמל" צילום: רפי דלויה

1 מרחק הליכה של רבע שעה משתי גרותיה של המושבה הג' רמנית, הסוהו התיירותית של ירושלים, ת"ק על ת"ק פרטה מכל פיוטיות וקדושה, נמצא אזור התעשייה של תלפיות. פעם היה ברחובו היחיד בית חרושת לעוגיות "הדר", וכל העצים באותו רחוב הדיפו ריח משכר של ביסקוויטים. עכשיו במקום בית החרושת יש קניון שגרתו שמתחרה עם קורמו, קניון האחים ישראל. לא רחוק משם, צמוד לחנות רהיטים עתיקים, נמצאת החנות הענקית של "מחסני חשמל", אלה שמשדרים ברדיו הורעות פרסומת שהמור סיקה שלהן צעקנית מדי לטעמי אבל כנראה מועילות למכירה, ויש להודות: אמינות.

לשם לקחתי את זוג ידידי הפריסאים, שכמו יהודים רבים אחרים המתגוררים בצרפת החליטו לקנות דירה בישראל, ואם בישראל – אז כמובן בירושלים. שתהיה, אז עכשיו הם זקוקים למקרר, מכונת כביסה, כיריים חשמליות, מיקרוגל, טוסטר אובן.

שניהם אקדמאים, שניהם חובבי ספרות ומוסיקה, בעלי טעם אמנותי מעולה. שניהם מבקרים בבית כנסת בפאריס בשבת ובהר גיב, שניהם רוברי עברית. ושניהם מאזינים באופן קבוע לחדשות מישראל בטלוויזיה וברדיו, לכן הם היססו אם ללכת לקנות ב"מחסני חשמל".

את בטוחה שזה מתאים לנו?

– אני לא מכירה מקומות אחרים. אני קונה שם בדרך כלל. זה נוח ולא יקר. השלמתי עם התרמית הישראלית הלא מחמיאה שלי. נכנסנו לאולם המכירות הענקי. רוב הקונים והקונות היו ערבים או יהודים חרדים, מה שמבחינתי אישר את השערתי שהמחירים כאן לא מוגזמים.

הבחור שניגש לעזור לנו (אנחנו לא אומרים "לשרת") בהליכה מתנרנת היה כבן שלושים, מתחת לתולצת המרים הצהובה והלא נקייה בלטה כרס ענקית, פניו היו מכוסים זיפי זקן שצמח פרא ועל ראשו כיפה שתודה. הוא הוביל את ידידי בזריזות בג'ונגל האינסטר פי של מכונות מכהיקות וענה בהסכנות על שאלותיהם המוראגות כשהוא נעלם מדי פעם לזמן בלתי מוגבל.

בסופו של דבר הם קנו כל מה שהיה נחוץ להם, ולפני שנפרדו מהבחור וניגשו לקופה מצאו צורך לומר לו "תודה רבה".

– בשמחה ובטוב לבב, אמר הבחור.

– זה כתוב בתורה: שחייבים לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבבו נרעש ידידי מהתשובה הלא צפויה. וכדי להיות בטוח שאוזניו לא הטעו אותו חזר ואמר: "תודה רבה לך".

- בשמחה ובטוב לבב, חזר הבחור ואמר בשכיעות רצון עצמית נינוחה.
- אתה יודע איפה זה כתוב? הורעק ידידי בהתרנשות.
- בדיוק אני לא יודע, זה כתוב באיזשהו מקום.
- בתורה! בתורה! אמר לו ידידי ועשה לעומתו צעה שגרם לי לחשוש שהוא רוצה להכק אותו.
- בתורה, נטת בתורה, אמר הבחור כשהוא מגרד קצת את כרסו. כתוב שאם אתה לא תעבוד את השם בשמחה ובטוב לבב, אז תצטרך להיות עבד לאוייבך, משהו כזה.
- זה בספר דברים, פרק כ"ח, תרם צעיר חרדי שעמד לא רחוק מאתנו ולצדו אשה בהדיון מתקדם, אבל הכוונה היא שאם לא עב' דתם את השם כשהייתם שמחים וטובי לבב, כשהיה לכם טוב, אז יבוא לכם העונש.
- אבל אפשר גם לפרש באופן חסירי: שכמו שהשמחה היא עבודת השם כך גם טוביהלבב, שלהיות טוב לב זאת מצווה, אמרה פתאום אשתו.
- זה יכול לקרות רק בישראל, אמר ידידי בהתמוגגות.
- רק בירושלים, תיקנה אותו אשתו המעשית, הדייקנית.

היה
לוא
5.4.19

נרקומן על קלאסי

שיחה עם סאלת, הגנן של מרכז עדן-תמיר בעין כרם

בשישי בצהריים או בשבת בבוקר אנו נוסעים לקונצרט בשכונת עין כרם השוקקת אדם ומפוצצת ממכוניות. עולים במדרגות המתפתלות בתוך "ג'ונגל מטורד", בלשונו של סאלת – ורדים ריי-חניים עם ריח ממסטל, עצי פרי, ירקות; מגיעים לפואיה – מרפסת סגורה בקיר רות זכוכית שעליהם משתרגים מטפסים אקוטיים וורדי בר המציצים פנימה. ליד הקירות ספסלי ישיבה, שולחן אחד עם מיחם, שקיות תה, כוסות נייר ושולחן שני עם קערה ענקית וצלחות מחכות למרק של ההפסקה, המרק של סאלת. אולם הקונצרט טים המלבני – לשעבר חדר אורחים של בית פרטי – מוקף משני עבריו בקירות עמוסי תמונות של מלחינים ופסנתרנים, ובהם חלונות סגורים בזוגיות ויטראזים צבעוניות. פתחים מקומרים בקירות העי-בים נסגרו ונהפכו לארונות ספרים ותקי-ליטים.

לא חסרים קונצרטים של מוסיקה קלאסית קאמרית בירושלים, ויש גם אולמות עם גוף מרהיב ומיוחד, למשל נוף ירושלים הנשקף ממזרח רדף קיר הזכור כית בחזית אולם הקונצרטים של האוני-ברסיטה המודרני (עליו אולי בהזדמנות אחרת), אבל קשה לחשוב על מקום אחר בארץ המשלב קונצרט מעולה עם ארכי-טקטורה עתיקה, גן ורדים, עצי פרי, גן ירקות ואווירה ביתית משפחתית נעימה. לאווירה הזאת תורם צלצול הפעמון הישן בירו של סאלת, סיר המרק הגדול שהוא בישל, המהכה לנו בהפסקה.

בקומה הראשונה של הבית הזה גר פרד-פסד אלכסנדר תמיד בן ה-88, אביו המייסד של מרכז עדן-תמיר (לשעבר "מרכז טארג"), והכלבה שלו איורי. סאלת עובד כאן כגנן יותר משלושים שנה. כשהוא מסיים להאכיל את אלכס הוא מספר לנו על המקום: בקומה הראשונה המשרד של אלכס וחדר השינה שלו, הקומה האמצעית היא מטבח וחדר אוכל, בקומה העליונה אולם הקונצרטים והמרפסת הסגורה המשמשת כפואיה. התי-פקיד שלי זה לא רק גנן, אלא גם להכין את האולם, לסדר את הבמה, לשמור, לצלצל בפעמון ולהכין את המרק. אני מכין כל פעם מרק אחר: תפוחי ארמה, אפונה, ירקות, שני סוגים של עדשים, כרובית. בקיץ אני מכין

מרק פירות, מרק יוגורט, חמיצת סלק. כמות גדולה. תלמידים של אלכס באים הנה ללמוד ולהתאמן כפסנתר שעל במת האולם. אלכס עוזר להם כמו אבא. הוא עוזר הרבה גם לתל-מידים ערבים שחלק מהם נהיו כוכבים, למי של מוחמד אלשיך מרמאללה. אלכס שמע אותו כמו שהיה מכונית במוסך – פה צריך לחזק מורג, פה עושה רעש. עשה לו אוברול. אלכס לא אכפת לו מהדת.

בניין האבן העתיק של רגליו מפכ-פך "מעייני מרים" היה עד 1948 ביתו של מוחתאר עין כרם, כפר הולדתו של יוחנן המטביל. ב-1968, ביוזמתו של ראש העיר טרי קולק, נהפך המקום למרכז למוסיקה בניהולם של צמד הפסנתרנים אלכסנדר תמיד וכרמה עדן (היא מתה ב-2006). הגנרל צ'ארלס גודרון התארס בבית הזה במשך שנה שלמה אצל המוחתאר חאג' איסמעיל, והיה רוכב על המור כדי להתחקות על עקבותיו של יוחנן המטביל עד לבניין ה"אמריקן קולוני" שליד שער שכם. זה היה ב-1883, שנתיים לפני שראשו של גודרון נערף (וכמו ראשו של יוחנן) בחרטום. עלי, משרתו של גודרון, נתן לו יום אחד שתיל של עץ תות לבן. הוא נטע אותו בחצר הבית והעץ מניב פירות נפלאים עד היום.

הגינה זה כמו המשפחה שלי, אומר סא-ל, כמו הבת הקטנה שלי. אני מלטף אותה, כל פינה אני מלטף, והיא מרגישה. צמח מרגיש מה שאתה עושה לו, והוא מחזיר. יש לי בגינה המון ורדים ריחניים, ויש גפן, סוג מיוחד מלבנות שנותן כמות גדולה של ענבים מתוקים כדבש, יש שזיפים – אלכס שתל סנטה רוזה גדול עם טעם וריח מרהימים. יש עץ התות הלבן של הגנרל גודרון, שגור-תן פירות גדולים וטעימים. כעץ הזה עשו שתי הרכבות, כי בעץ תות יש זכר ונקבה, והוא היה זכר. היה כאן עץ חושש, שאני עשיתי לו שלוש הרכבות, והוא נותן כעת תפוזים, לימונים וקלמנטינות על אותו העץ. יש בגינה חלקה של ירקות: חסה, פל-פל, כרוב, כרובית, פול, מגנולר, בצל ירוק וצמחי תבלין, נענע, מרווה – אני שם אותם כאן בשביל התה בקונצרטים. יש כאן הרבה עצים שגרים צפוף ביחד, אבל לא מפריעים זה לזה: קלמנטינה, פומלה, תפוז שמוטי, שני אבוקרו, כמה שזיפים, שסק. אנחנו אוכלים

הציפורים גם אוכלות. כאות המון ציפורים – עכשיו יש מלא קנים של יונק הרבש, יש דרארות. יש כאן שתורר שגר אצלנו הרבה שנים. הוא ואשתו רבים. הוא צועק עליה: למה לא ניקית? מה בישלת? איפה הילדים? כמה רבים כל הבוקר, ואחרי הצהריים על כוס קפה יושבים ושרים. יש לי בגן כל מיני ורדים – בלאדי אדום, צבע משמש – רק מתיח שלו אתה לא רוצה לעבור – ורד מט-פס לכך אדום, כשהוא פורח הוא נראה כמו הר של כותנה. בשנים טובות אני עושה תר-כיו של מיץ ורדים. משרים את העלים במים וסוכר שלושה ימים ואחר כך מערבבים עם מים. יש כאן עץ פורה מיוחד שבא מארגנ-טינה, עם פרחים אדומים בצורת פה של דג. קשה לו עם האקלים של ירושלים, עד שתפס לקח לו שלושים שנה. ניסיתי להוציא ממנו ורדים ועכשיו יש לנו שתיל אחד.

אני שואלת את סאלת מה הוא חושב על המוסיקה שמנגנים פה. לפני שלושים שנה כשבאתי, הוא אומר, אלכס הזמין אותי לשי-מוע את הקונצרט שלו, פסנתר סולו. שמעתי תי וחשבתי שאלכס מעניש אותי על משהו: למה שאני אשמע את הצפזפים האלה אמר-רתי? זה לא בשבילי, אני אוהב חליל, עוד, דרבוקה, קמנג'ה – גדלתי על זה. פתאום אתה שומע מוצ'ר [כך], שומאן... פתאום, רגע, רגע, משהו משך אותי. אזי תצי שנה התח-לתי להיות נרקומן על קלאסי, נשבע לך, רק מחפש הודמנות, והייתי משגע את אלכס: מי זה מה וזה מי כתב? למה זה גס? למה עריך? כי העריגות זה לא בכלי, אין כלי גם, אתה יכול לשמוע פסנתר גס ועדין.

זה מקום מיוחד, אומר סאלת, מרגישים פה בבית. בהפסקה אנשים יורדים לגינה. אתמול מישהו שאל אם אפשר לקטוף לימון לתה, ושם בתה שלו נענע סקטף מהגינה. מהמרק אפשר לקחת כמה מנות. לפעמים האולם מפוצץ ולפעמים הוא לא מלא. אני שים התחילו להבין שהמוסיקה זה האוכל של הנפש, המוסיקה מדגישה את הנפש של הבן אדם, כמו החודף שמרגיע את הראש. בקיץ הבן אדם משתגע, הוא יותר מדי עצבני. במ-צב שלנו יותר טוב שהיו כולם נרגעים, ככה יהיה טוב לכולם.

איך? אני שואלת את סאלת. צריך לפי-רמט לכולם את השכל, הוא אומר, יש שם יותר מדי רעל.

השם המדויק של המין הזה הוא *Phalacrocorax aristotelis*. זהו מין נפוץ במזרח התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון. המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון. המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון. המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון. המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

J.M. Garg: *art: 25* פילאקוראקוס אריסטוליס

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון. המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון. המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

המין הזה נפוץ במיוחד באזורי הים התיכון, במיוחד באזורי הים התיכון.

615-17

